

PRINCIPIILE CE GUVERNEAZĂ JUSTIȚIA ÎN STATUL DE DREPT

Olesea ȚURCAN,
doctorandă

RÉSUMÉ

Dans cet article, nous nous proposons d'identifier les principes essentiels régissant la justice et l'organisation des autorités judiciaires, contenues dans le texte constitutionnel, lois organiques et code de procédure. Il a souligné principalement le contenu réel de chaque principe, ainsi que leur importance pour assurer l'accès à la justice des personnes dans un l'état de droit.

Mots-clés: justice, des tribunaux, la Constitution, l'accès libre à la justice, les droits de la défense, l'assistance juridique

REZUMAT

În prezentul articol ne propunem să identificăm principiile esențiale care guvernează justiția și organizarea instituțiilor autorităților judecătorești, cuprinse în textul constituțional, în legile organice și în codul de procedură. Vom sublinia în principal conținutul concret al fiecăruia, precum și semnificația pentru asigurarea accesului liber la justiție al persoanei în statul de drept.

Cuvinte-cheie: justiție, instanțe judecătorești, constituție, accesul liber la justiție, dreptul la apărare, asistență juridică

Introducere. În prezent, justiția reprezintă unul dintre pilonii centrali pe care se fundamentează un stat de drept contemporan. Din aceste considerente, ea trebuie să corespundă unor criterii legale concrete, importante și decisive pentru realizarea misiunii sale de a fi garantul principal al drepturilor și libertăților omului. Rolul major în acest context le revine principiilor fundamentale care guvernează atât modul de organizare, cât și funcționarea justiției.

În prezentul articol ne propunem să identificăm principiile esențiale care guvernează justiția și organizarea instituțiilor autorităților judecătorești, cuprinse în textul constituțional, în legile organice și codul de procedură.

Rezultate obținute și discuții. Potrivit cercetătorului G.I. Ciuzbaian, prin *principii de organizare și realizare a justiției* se înțeleg acele reguli de bază în temeiul cărora este organizată justiția, în scopul îndeplinirii funcției sale de a „rosti dreptul” [1, p. 72].

Într-o altă opinie se constată că „principiile organizării judiciare reprezintă reguli esențiale ale func-

ționării optime a structurilor statale abilitate să realizeze actul de justiție potrivit prevederilor actelor normative în vigoare” [15, p. 22].

La rândul său, savantul I. Guceac înțelege prin aceste principii „anumite reguli cu caracter general pe baza cărora sînt organizate și își exercită atribuțiile prevăzute de lege instanțele prin care se realizează puterea judecătorească, raporturile dintre aceste instanțe și cele care apar în raport cu alte organe ale statului, instituții și organizații nestatale, precum și cu cetățenii” [11, p. 422]. În opinia sa, aceste principii „caracterizează spiritul organizării puterii judecătorești, conferă instanțelor judecătorești o fizionomie proprie și le guvernează activitatea” [11, p. 422].

Desigur, are dreptate în acest sens și G.I. Ciuzbaian, potrivit căruia principiile de organizare și realizare a justiției constituie puternice garanții pentru aplicarea corectă a normelor juridice, pentru „respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor” [1, p. 73], care de altfel este obligatorie. Urmează să mai adăugăm că aceste principii sînt consacrate expres prin dispozi-

ții ale constituțiilor sau rezultă din legile de organizare a instanțelor judecătorești.

Asupra conținutului și numărului de principii ale organizării și funcționării instituțiilor puterii judecătorești, în literatura juridică de specialitate nu există identitate de opinii [11, p. 422-423; 1, p. 74].

Bunăoară, cercetătorii francezi H. Solus și R. Perrot identifică următoarele principii: separația puterilor, egalitatea în fața justiției, gratuitatea justiției, distincția dintre instanțele de drept comun și cele speciale; regula dublului grad de jurisdicție; colegialitatea; excluderea sistemului juriului în procesul civil, caracterul sedentar și permanent al instanțelor [20, p. 473]. Într-o lucrare mai recentă, unul din autorii citați (R. Perrot) adaugă la principii și ideea potrivit căreia justiția constituie monopol de stat, cu derogarea parțială reprezentată de arbitraj [18, p. 53-54].

Autori români I. Muraru și E.S. Tănăsescu susțin că principiile fundamentale potrivit cărora se realizează justiția sînt: principiul egalității, justiția este unică și egală pentru toți; folosirea limbii oficiale

și a limbii materne în justiție; dreptul la apărare; prezumția de nevinovăție; independența judecătorului și supunerea lui numai legii [16, p. 461-462; 17, p. 588-589].

În același context, V. Ciobanu enumeră următoarele principii: justiția constituie monopol de stat, dublul grad de jurisdicție, egalitatea în fața justiției, gratuitatea justiției, jurisdicțiile sînt permanente și sedentare, colegialitatea, unitatea funcției jurisdicționale [2, p. 42].

La rîndul său, I. Deleanu este de părerea că în materia dată sînt importante următoarele principii: independența justiției, jurisdicțiile sînt stabilite numai prin lege, accesul liber la justiție, interzicerea instanțelor extraordinare, constituirea ierarhică a instanțelor judecătorești și dublul grad de jurisdicție, distincția dintre jurisdicțiile de drept comun și jurisdicțiile speciale, colegialitatea instanțelor, unitatea de jurisdicție în materie penală și civilă, caracterul sedentar și permanent al justiției, egalitatea în fața justiției, gratuitatea justiției [9, p. 31-32].

În cele ce urmează, ținem să prezentăm succint esența și importanța celor mai semnificative principii în materie.

Principiul legalității. Este „unul dintre principiile fundamentale ale statului de drept, în conformitate cu care justiția se înfăptuiește în strictă conformitate cu legislația în vigoare” [11, p. 423]. Acest principiu este consacrat în art. 114 din *Constituția Republicii Moldova* [4] și în art. 1 alin. 2 din *Legea privind organizarea judecătorească* [13], care stabilește că justiția se înfăptuiește în numele legii. Art. 5 din aceeași lege obligă instanțele judecătorești să asigure înfăptuirea justiției în strictă conformitate cu le-

gislația. Legile altor state vor putea fi aplicate numai în modul prevăzut de legislația Republicii Moldova.

Se poate susține că legalitatea în procesul de judecată are ca prime repere percepțiile constituționale, în același timp, la baza acesteia stau și unele dintre dispozițiile actelor legislative privind organizarea judecătorească. În acest sens, justiția se înfăptuiește „în numele legii, iar judecătorii se supun numai legii; justiția se realizează de instanțele judecătorești prevăzute de lege, înființarea instanțelor extraordinare fiind interzisă; instanțele militare funcționează numai în condițiile legii; competența tuturor instanțelor este cea stabilită de lege; alcătuirea instanțelor și compunerea completului de judecată se fac cu respectarea strictă a dispozițiilor legii; împotriva hotărîrilor judecătorești pot fi exercitate căile legale de atac” [15, p. 23].

Legalitatea este o cerință fundamentală a activității instanțelor judecătorești. Iată de ce principiul legalității este un principiu-cadru ce înglobează toate celelalte principii după care se desfășoară activitatea procesuală [5, p. 413]. Mai mult, potrivit cercetătorilor, acesta este un principiu ce excede justiției, fiind de esența statului de drept. El se regăsește în organizarea și funcționarea tuturor autorităților de stat, dar în același timp constituie și una din îndatoririle fundamentale ale cetățenilor [1, p. 75] (îndatorirea de a respecta Constituția și legea).

Principiul legalității se manifestă prin mai multe caracteristici [5, p. 415]:

- constituirea prin lege a instanțelor judecătorești, a procuraturii, a organelor de urmărire penală, precum și desfășurarea activității

acestora în componența și în limitele competenței stabilite de lege;

- pronunțarea hotărîrilor judecătorești în numele legii;

- respectarea de către subiecții procesului judiciar a legii procesuale și a altor dispoziții legale;

- respectarea drepturilor procesuale ale justițiabililor și utilizarea în procedura judiciară numai a mijloacelor și metodelor admise de lege;

- organizarea controlului judiciar pentru asigurarea respectării întocmai a normelor materiale și procedurale sau a altor dispoziții legale.

Aflarea adevărului în cauzele supuse cercetării, indiferent dacă acestea sînt de natură civilă, penală, comercială, administrativă sau de altă natură, nu se poate realiza decît în măsura în care procesul de judecată se desfășoară potrivit reglementărilor legale, în toate fazele și etapele pe care acesta le parcurge, cu atît mai mult cu cît ne referim la instituții create de stat special pentru a restabili ordinea de drept într-un stat democratic.

Totodată, trebuie precizat că respectarea legii de către instanța de judecată prezumă nu doar aplicarea justă a normelor de drept procesual, ci și caracterul legal al instanței judecătorești, independența ei, independența și imparțialitatea judecătorilor și supunerea acestora în fața legii.

Ceea ce este specific legalității este faptul că acest principiu se caracterizează prin realism, traducerea lui în viață putînd fi realizată numai prin măsuri concrete, eficiente.

Acest principiu reclamă să fie respectată cu strictețe și de toate subiectele de drept atît legea fundamentală, cît și celelalte acte normative subordonate ei.

Egalitatea în fața justiției. Este un principiu care semnifică faptul că „toate persoanele au o vocație egală de a fi judecate de aceleași instanțe judecătorești și după aceleași reguli de procedură, fără nici o discriminare” [15, p. 23]. Oricare dintre părți trebuie să se bucure de aceleași drepturi – dreptul la aceleași probe, dreptul la aceleași apărări, la aceleași căi de atac –, deoarece orice dispoziție care ar pune-o pe una dintre părți în inferioritate de drept față de cealaltă este incompatibilă cu principiul egalității și chiar cu ideea de justiție.

Acest principiu a fost lansat de istorica *Declarație franceză a drepturilor omului și cetățeanului* (art. 1), conform căruia “oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi...” [7].

Legislația Republicii Moldova (art. 16 din *Constituție*, art. 8 din *Legea privind organizarea judecătorească*) stabilește reguli după care toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorității judecătorești, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau opinie socială, precum și de alte împrejurări.

Pentru a fi respectat acest principiu, conf. univ. dr. F. Măgureanu consideră că „este necesar să nu existe privilegiile de jurisdicție. Egalitatea nu înseamnă uniformitate, iar existența unor reguli speciale de procedură sau a unor organe de jurisdicție specializate nu înseamnă nesocotirea acestui principiu” [15, p. 24].

Ținînd cont de faptul că anumite circumstanțe de ordin economic și social pot influența accesul la justiție și poziția părților în proces (deoarece pornirea și derularea

procesului presupun cheltuieli și cunoștințe de specialitate), considerăm că statul trebuie să asigure un sistem coerent de asistență juridică, care ar fi în stare să asigure celor cu venituri insuficiente accesul la justiție și participarea cu succes la toate fazele procesului.

Accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngrădit prin stabilirea unor taxe, fiind normal ca justițiabilii care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Totuși, o taxă judiciară în quantum ridicat, o cautiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție.

Limba de procedură și dreptul la interpret. Este un principiu a cărui respectare influențează în mod direct accesul la justiție, deoarece necunoașterea limbii în care urmează să se desfășoare procedura și imposibilitatea antrenării unui interpret face ca justiția să rămână inaccesibilă. Acest principiu este consacrat în art. 118 din *Constituția Republicii Moldova*. Pornind de la conținutul acestui articol, instanțele judecătorești trebuie să asigure respectarea următoarelor condiții:

- desfășurarea procedurii judiciare în limba moldovenească;

- pentru persoanele care nu posedă limba moldovenească se asigură dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță prin interpret;

- în condițiile legii, procedura judiciară să se poată efectua și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea

persoanelor care participă la proces.

Constituția României [6], prin conținutul art. 127 “Folosirea limbii materne și a interpretului în justiție”, oferă o redacție mai reușită a acestei reguli de mare importanță în ce privește accesibilitatea la justiție. Astfel, realizarea acestui principiu în legislația română presupune:

- desfășurarea procedurii judiciare în limba română;

- acordarea cetățenilor români aparținînd minorităților naționale a dreptului de a se exprima în fața instanței de judecată în limba maternă;

- exprimarea în fața instanței de judecată în limba maternă a cetățenilor români aparținînd minorităților naționale, inclusiv prin folosirea de interpreți sau de traduceri, nu va trebui să împiedice buna administrare a justiției și să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.

Dreptul la apărare și asigurarea asistenței juridice la înfăptuirea justiției. Acest principiu desemnează dreptul la apărare consacrat și garantat de legea fundamentală. Astfel, potrivit prevederilor art. 26 din Constituția Republicii Moldova, dreptul la apărare este garantat, în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat ales sau numit din oficiu (reglementări similare fiind cuprinse și în art. 24 din Constituția României [6]).

O garanție importantă a dreptului de apărare o constituie și asistența juridică gratuită (asistență judiciară), or *dreptul la asistență juridică*. Relevant în context este art. 5 din *Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat* [12], care stipulează: „Pentru realizarea prin-

cipiului liberului acces la asistență juridică, statul asigură organizarea și funcționarea instituțiilor responsabile de acordarea asistenței juridice garantate de stat, alocarea fondurilor bugetare necesare retribuirii serviciilor juridice prestate în conformitate cu prezenta lege”.

Potrivit art. 8 din *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*: „Părțile, alți participanți la proces au dreptul să fie asistați în judecată de către un avocat ales ori desemnat de coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat sau de un alt reprezentant, în cazurile prevăzute de cod” [3]. Respectiv, în art. 77 (Desemnarea avocatului) este prevăzut că instanța judecătorească solicită oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat pentru parte sau intervenient:

a) în cazul în care partea sau intervenientul sînt lipsiți sau limitați în capacitatea de exercițiu și nu au reprezentanți legali sau dacă domiciliul pîrîtului nu este cunoscut;

b) dacă instanța constată un conflict de interese între reprezentant și reprezentatul lipsit ori limitat în capacitatea de exercițiu;

c) în condițiile art. 304 și 316;

d) în alte cazuri prevăzute de lege.

În lucrările de specialitate s-a menționat că dreptul la apărare este garantat prin „modul în care sînt organizate instanțele judecătorești, prin normele de procedură și prin asistența judiciară” [15, p. 25].

Analizînd esența și conținutul dreptului la apărare, procesualiștii recunosc două sensuri ale dreptului la apărare: sensul material și cel formal [19]. Dreptul la apărare

în sens material cuprinde întregul complex de drepturi și garanții procesuale care sînt instituite de lege, pentru a da posibilitate persoanelor fizice și juridice să-și apere interesele legitime. În sens formal, dreptul la apărare înseamnă dreptul părții din proces de a-și angaja un apărător, care nu poate fi decît un profesionist în drept. Numai în acest caz poate fi asigurată o apărare calificată, ce servește nu numai interesul părților, ci și scopul pronunțării unor hotărîri legale.

Printre garanțiile care ar încuraja realizarea acestui drept sînt menționate următoarele [8, p. 108-109]:

- obligația organelor judiciare de a încunoștința pe învinuit sau inculpat înainte de a i se lua prima declarație despre dreptul de a fi asistat de un apărător, acest lucru urmînd a fi consemnat în procesul-verbal de ascultare;

- obligația organelor judiciare de a lua măsuri pentru asigurarea asistenței juridice a învinuitului sau inculpatului, cînd acesta nu are apărător ales;

- obligația organelor judiciare de a-l încunoștința pe învinuit sau inculpat despre fapta pentru care este învinuit și încadrarea juridică a acesteia;

- obligația organelor judiciare de a administra probele necesare în apărare.

Gratuitatea justiției. Scopul urmărit de acest principiu este de a asigura ca părțile să nu plătească munca judecătorilor cărora li s-au adresat cu cererea de soluționare a cauzei. Aceeași regulă se referă și la remunerarea activităților și altor participanți la proces, cum ar fi, de exemplu, procurorii sau grefierii din motivul că aceștia deserveșc realizarea justiției care, după cum se

știe, este o funcție a puterii publice și toate cheltuielile pentru exercitarea acesteia trebuie să le suporte statul.

Gratuitatea justiției este apreciată ca „unul dintre factorii care dau prestigiu instanțelor de judecată și, în același timp, determină pe judecători ori pe ceilalți funcționari să-și îndeplinească îndatoririle” [15, p. 27].

Deși legislația actuală a majorității statelor prevede în mod expres obligativitatea instituțiilor judiciare de a asigura asistență din oficiu (gratuit) numai în procesele penale, în literatura juridică de specialitate s-a constatat că acest drept, pentru asigurarea unui proces echitabil și pentru egalitate de tratament, trebuie asigurat și în procesele civile. Mai mult decît atît, acest drept trebuie asigurat și în cazul altor acțiuni procesuale, cum ar fi: asistarea în mod gratuit de un interpret dacă persoana nu înțelege sau nu vorbește limba folosită în proces, în exercitarea căilor de atac etc. [8, p. 108-109].

Permanența și stabilitatea sediului instanței judecătorești. Conform spiritului legislației, toate instanțele sînt permanente, adică acestea își îndeplinesc atribuțiile în mod continuu, în succesiunea zilelor, fără alte întreruperi decît cele provocate de pauzele legale (zile nelucrătoare sau sărbători legale).

La serviciile justiției se poate recurge oricînd, deoarece instanțele judecătorești nu-și întrerup activitatea decît în cazurile excepționale (incendii, cutremure, inundații etc.).

Stabilitatea sediului presupune că instanțele sînt sedentare, au sediul în localitatea de reședință stabilită prin lege, acesta fiind pre-determinat și prestabilit.

Independența magistratului și supunerea lui numai legii. Cum noțiunea de *justiție* nu poate fi despărțită de noțiunea de *judecător*, tot așa independența judecătorului nu poate fi analizată decât prin raportare directă la independența sistemului de justiție, independența judecătorului fiind unul din principiile fundamentale ale justiției. Independența judecătorului este unul din principiile fundamentale ale justiției.

În reglementarea actuală, independența sistemului judiciar este prevăzută prin chiar textul constituțional, indirect, prin instituirea principiului separației puterilor în stat și care consacră independența puterii judecătorești față de cea executivă și cea legislativă.

Astfel, la înfăptuirea justiției, judecătorii sînt independenți și se supun numai legii. Conținutul acestui principiu este consacrat expres prin prevederile art. 116 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care dispune: „Judecătorii instanțelor judecătorești sînt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii” [4].

Fiind determinată „drept forță care asigură protecția dreptului de diversele abuzuri și erori, indiferent de categoria subiectului activității antilegale”, se consideră că justiția statului de drept, „numai în condițiile independenței depline de executiv și legislativ va fi capabilă să îndreptățească rolul imparțial al zeiței Themis” [11, p. 426].

Principiul analizat semnifică faptul că judecătorul soluționează cazul dedus judecății și pronunță hotărîrea liber de orice imixtiune, indiferent dacă această intervenție ar veni din interiorul sau din exteriorul sistemului jurisdicțional. În acest sistem nu există subordo-

nare ierarhică în activitatea de judecată. Instanța superioară poate cenzura hotărîrea celei de grad inferior, dar numai post-factum. Judecătorul nu primește ordin de la nimeni cu privire la modul în care pronunță dreptul. În activitatea de realizare a justiției judecătorul se supune doar legii și conștiinței sale [1, p. 80-81].

În literatura de specialitate, principiul independenței justiției mai înseamnă că „instanța competentă nu se pronunță asupra litigiului ca parte integrată într-o ierarhie, ci ca organ care procedează în afara vreunui raport de subordonare” [10, p. 55].

Principiul independenței judecătorilor înseamnă că “nici un organ al administrației de stat, inclusiv organele de conducere judiciară, și nici un judecător de la o instanță superioară nu are dreptul să oblige sau să dea sugestii judecătorului, atunci cînd acesta trebuie să pronunțe hotărîrea sau să dea dispoziții într-o anumită cauză privind modul cum trebuie să fie soluționată aceasta” [15, p. 32].

Este important de precizat că independența judecătorilor și supunerea lor numai legii sînt de natură să asigure “calitatea și obiectivitatea hotărîrilor judecătorești, să inspire încredere părților în activitatea instanțelor și să sporească astfel prestigiul justiției [21, p. 100-101].

Principiul independenței este analizat în doctrină și sub aspectul autonomiei instanțelor judecătorești [14, p. 37-40], ce decurge din autonomia funcției jurisdicționale și care presupune o delimitare a atribuțiilor autorităților statale.

Realizarea acestui principiu presupune o serie de măsuri organizatorice. În acest sens s-a menționat că pentru o autonomie reală

a instanțelor judecătorești trebuie ca acestea să beneficieze de „structuri organizatorice și funcționale, inclusiv de organe proprii de conducere administrativă, precum și de un buget distinct, pentru a nu depinde în niciun mod de celelalte autorități ale statului de drept”. În ceea ce privește acest ultim aspect, în literatura juridică s-a arătat că „autonomia financiară este o garanție a unei justiții democratice și în această privință nici un efort nu poate fi considerat inutil. Doar cu o autonomie efectivă se poate promova forța dreptului și înlătura tendințele de ignorare și de subminare a statului de drept” [15, p. 34].

Odată cu trecerea timpului, necesitatea scoaterii justiției de sub influența guvernelor și parlamentelor politice a impus ca acestea să i se acorde, prin lege, o cât mai mare independență. Dar independența ar fi rămas iluzorie dacă, după numirea în funcție, magistratul ar fi fost lăsat în seama organelor executive sau legislative, dacă menținerea sa în funcție, avansarea, transferarea, eventual sancționarea și, într-o anumită măsură, chiar direcționarea administrativă a activității sale jurisdicționale ar fi depins de voința celorlalte autorități constituționale ale statului.

Măsurile privind formarea și menținerea corpului magistraților cer neapărat prevederi constituționale care să garanteze și să facă posibilă exercitarea în mod independent a funcției, măsuri corespunzătoare în chiar însăși organizarea interioară a acestuia. Cea mai importantă dintre măsuri și, desigur, cea mai eficace este inamovibilitatea, însă nu trebuie să uităm și de faptul că independența reală a justiției este determinată și de mo-

dul de recrutare a judecătorilor [11, p. 426-429].

Principiul dublului grad de jurisdicție. Realizarea justiției nu poate fi limitată la un singur grad de justiție. Astfel, este necesar ca activitatea instanțelor judecătorești să fie supusă unui control atît pentru a se evita eventualele erori săvîrșite, cît și pentru a se preveni posibilele abuzuri. Controlul din partea jurisdicțiilor superioare reprezintă o garanție pentru pronunțarea unor soluții legale și temeinice [1, p. 96].

Potrivit principiului în discuție, un justițiabil are dreptul, de regulă, la două grade de jurisdicție și, drept consecință, o hotărîre pronunțată în urma unei judecări poate fi controlată de o altă instanță superioară, pentru a se permite corectarea erorilor admise de judecătorii primei instanțe.

În viziunea noastră, semnificația principiului în cauză este una deosebită în contextul garantării de către stat a accesului liber la justiție. Mai mult, în condițiile contemporane în care tot mai pronunțat devine rolul Curții Europene a Drepturilor Omului în apărarea drepturilor omului, dublul grad de jurisdicție la nivel național vine să asigure și să garanteze eficiența actului de justiție.

Concluzie. Privite în ansamblu, toate principiile prezentate (dar și altele, la fel de importante) sînt de natură să asigure și să garanteze accesul liber la justiție al persoanei în condițiile statului de drept. Iată de ce ar fi cazul ca modul în care aceste principii se respectă să fie monitorizat atît de autoritățile competente ale statului, cît și de societatea civilă, iar orice încălcare a acestora să fie aspru sancționată, deoarece, în ultimă instanță, prin

asemenea manifestări se restrînge sau se exclude practic accesul liber al persoanei la justiție.

Referințe bibliografice

1. Chiuzbaian G.I. Sistemul puterii judecătorești. Organizare și funcționare. București: Continent XXI, 2002, 430 p.
2. Ciobanu V. M. Tratat teoretic și practic de procedură civilă. București: Național, 1996.
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-115 din 12.06.
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.1 din 12.08.1994 (cu modificări și completări pînă în 14.07.2006).
5. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
6. Constituția României din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: Monitorul Oficial al României nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.
7. Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului, adoptată la data de 26 august 1789. [resursă electronică]: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_drepturilor_omului_%C8%99i_ale_cet%C4%83%C8%9Bbeanului_\(accesat_la_26.01.2016\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_drepturilor_omului_%C8%99i_ale_cet%C4%83%C8%9Bbeanului_(accesat_la_26.01.2016))
8. Deleanu I. Procedura civilă. Iași: Chemarea, 1994.
9. Deleanu I. Tratat de procedură civilă. Arad: Servo-Sat, 2001.
10. Drăganu T. Introducere în teoria și practica statului de drept. Cluj-Napoca: Dacia, 1992, 222 p.
11. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional, Vol. II. Chișinău: Reclama, 2001, 494 p.
12. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, nr. 198 din 26.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 157-160 din 05.10.2007 (cu modificări și completări pînă în 15.01.2016).
13. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 din 06.07.1995.

În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 58 din 19.10.1995 (cu modificări și completări pînă în 31.08.2012).

14. Leș I. Organizarea sistemului judiciar, a avocaturii și a activității notariale. București: Lumina Lex, 1997.
15. Măgureanu F. Organizarea instituțiilor judiciare. Ediția a 3-a. București: Universul Juridic, 2003, 319 p.
16. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Actami, 1997.
17. Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001.
18. Perrot R. Institutions judiciaires. Paris: Montchrestien, 2000.
19. Rizeanu D. Considerații privind garantarea dreptului la apărare în procesul civil. În: RRD, nr. 8, 1973.
20. Solus H., Perrot R. Droit judiciaire prive. Paris: Sirey, 1961.
21. Stoenescu I., Zilberstei S. Drept procesual civil. Teoria generală. București: E.D.P., 1983.